

ТЛУМАЧЕННЯ СУСПІЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ У МЕЖАХ СПРАВЕДЛИВОГО РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ

INTERPRETATION OF PUBLIC INTEREST FOR FAIR TRIAL OF CIVIL CASES

Довбенко М.П., аспірант кафедри цивільного права та процесу
Харківський національний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена аналізу судової аргументації при тлумаченні та застосування суспільних інтересів у їх значенні як критеріїв доступу до касаційного скарги та забезпеченню у зв'язку із цим права на справедливий судовий розгляд.

Зважаючи на контекст використання відповідної оціночних понять, що становлять собою об'єкт судового захисту та водночас підстави процесуальних правообмежень, зазначено про різноманітне та водночас не чітке тлумачення суспільних, публічних, державних інтересів, їх розмежування та співвідношення з іншими інтересами.

Виокремлена теоретична та правозастосовна проблема засобів оцінки у практиці Верховного суду підстав застосування касаційних фільтрів. Автор аналізує новітні зміни до цивільного процесуального законодавства, зумовлені визнанням неконституційним окремих положень ЦПК України щодо малозначних справ. Зазначено, що уведення у правопорядок України малозначних справ взаємопов'язано з метою, завданнями цивільного судочинства, серед яких окрім оптимізації, прискорення розгляду нескладних справ виключне значення мають важливі його характеристики, якими позначається його завдання та мета: справедливість та ефективність.

Виходячи зі складної системи підстав касаційного оскарження, які теоретично покликані забезпечувати його високий стандарт, констатовано неналежний рівень застосування пропорційності, враховуючи не ціну позову, а й значення справи для сторін або суспільства. Зазначено, що ці положення мають зумовлювати не формальне, а більш послідовне застосування пропорційності як прояву процедурної справедливості щодо конкретної юридичної ситуації, у межах якої суду належить дати оцінку підстав допуску справи до касаційного перегляду.

Автором наголошено, що слідування інституційному підходу через формальне викладення у судових рішеннях Верховного суду загального розуміння суспільних інтересів не спряє забезпеченню правової визначеності та справедливості процедури, єдиної правозастосовної практики. Констатовано важливе значення дотримання алгоритму пропорційності для умотивованості судових рішень у контексті касаційного перегляду цивільних справ враховуючи фактичний підхід до тесту на пропорційність, який є одним із засобів процедурної справедливості та забезпечення верховенства права.

Ключові слова: цивільне судочинство, принципи цивільного судочинства, суспільний інтерес, пропорційність, правова визначеність, верховенство права, справедливий розгляд цивільних справ, малозначні справи.

The article is devoted to the analysis of judicial argumentation in the interpretation and application of public interests in their meaning as criteria for access to a cassation appeal and ensuring in this connection the right to a fair trial.

Taking into account the context of the use of the relevant evaluative concepts, which are the object of judicial protection and at the same time the basis of procedural legal restrictions, a diverse and at the same time unclear interpretation of public, state interests, their demarcation and correlation with other interests is assumed.

The theoretical and law-enforcement problem of means of assessment in the practice of the Supreme Court of the grounds for applying cassation filters is singled out. The author analyzes the latest changes to the civil procedural legislation due to the recognition as unconstitutional of certain provisions of the Civil Procedure Code of Ukraine regarding minor cases. It is noted that the introduction of minor cases into the legal system of Ukraine is interconnected with the purpose and tasks of civil justice, among which, in addition to optimization, speeding up the consideration of uncomplicated cases, its important characteristics are of exceptional importance, which indicate its task and purpose: justice and efficiency.

Based on the complex system of cassation appeal grounds, which are theoretically designed to ensure its high standard, an inappropriate level of proportionality application was established, taking into account not the price of the claim, but also the significance of the case for the parties or society. It is noted that these provisions should not require a formal, but a more consistent application of proportionality as a manifestation of procedural justice in relation to a specific legal situation, within which the court has to assess the grounds for admitting a case to cassation review.

The author emphasized that following the institutional approach through the formal presentation of the general understanding of public interests in Supreme Court decisions will not help to ensure legal certainty and fairness of the procedure, uniform law enforcement practice. The importance of observing the proportionality algorithm for the motivation of court decisions in the context of cassational review of civil cases has been determined, taking into account the actual approach to the proportionality test, which is one of the means of procedural fairness and ensuring the rule of law.

Key words: civil proceedings, principles of civil proceedings, public interest, proportionality, legal certainty, the rule of law, fair trial of civil cases, small claims.

Постановка проблеми. Одним із завдань цивільного судочинства, від якого залежить ефективний судовий захист, є справедливий розгляд справи. Судовий захист надається порушеним, невизнаним або оспорюваним правам, свободам чи інтересам фізичних осіб, правам та інтересам юридичних осіб, інтересам держави. Поряд із зазначеними інтересами цивільне процесуальне законодавство містить й інші види інтересів. Відповідно до ч. 1 ст. 5 ЦПК України, здійснюючи правосуддя, суд захищає права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, державні та суспільні інтереси у спосіб, визначений законом або договором. Також відповідно до ч. 2 ст. 4 ЦПК України у випадках, встановлених законом, до суду можуть звертатися органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб або державних чи суспільних інтересах. Згідно з ч. 4 ст. 137 ЦПК України розмір витрат на оплату послуг адвоката має бути співмірним із ціною позову та (або) значенням справи для сторони, в тому числі впливом вирішення справи на репутацію сторони або публічним інтер-

есом до справи. Відповідно до ч. 3 ст. 274 ЦПК України значення справи для сторін та значний суспільний інтерес розгляду справи є критерієм вирішенні питання про розгляд справи в порядку спрощеного або загального позовного провадження. Відповідно до положень ст. 389 ЦПК України рішення у малозначних справах підлягають касаційному оскарженню, якщо справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу. Розумним співвідношенням між приватними й публічними інтересами визначається порядок здійснення провадження у справі відповідно до принципу пропорційності (ст. 11 ЦПК України).

Виклад основного матеріалу дослідження. Розуміння суспільних, публічних, державних інтересів, їх розмежування та співвідношення має виключне правозастосовне значення, їх різноманітне тлумачення породжує складності у правозастосуванні. Насамперед воно пов'язане з балансуванням та віднайдінням розумного балансу приватних та публічних інтересів, що є основою пропорційності як беззмисного принципу, покликаного

цип правової визначеності. В обґрунтування своєї позиції Верховний суд посилається на Рекомендацію № R (95) 5 Комітету Міністрів Ради Європи від 7 лютого 1995 року, відповідно до положень якої держави-члени мають вживати заходи щодо питань, за якими не можливий перегляд справи та попередження зловживань правом на оскарження. Зокрема, оскарження до суду третьої інстанції мають бути допущені у справах, висновки за якими розвиватимуть право або сприятимуть однаковому тлумаченню закону, будуть мати значення для широкого загалу. В аналізованій справі зазначено, що дослідив та взяв до уваги ціну, предмет позову, складність справи та її значення для сторін і суспільства та не встановив випадків, передбачених п. 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК України [8]. Разом із тим, суд, по суті, зазначив про легітимну мету обмеження в законі права на перегляд справи в касаційному порядку та про необхідність у демократичному суспільстві правообмеження, водночас фактичний підхід до застосування пропорційності не було виконано.

Відповідні питання також пов'язані зі ступенем формалізму суду й до інституційного підходу до пропорційності, й у підходах до тлумачення підстав правообмеження, й належній обґрунтованості з точки зору пропорційності у вузькому сенсі (як останній етап тесту на пропорційність, що підтримується ЄСПЛ та міжнародними судами). Зокрема у справі «Zubac v. Croatia», яка стосується того, яким чином існуючі *in vivo* *ratione valoris* застосовувались у справі, окрім передбачуваності обмеження, визначення кого, на кого покладаються негативні наслідки помилок та відмову позивачеві у доступі до суду вищої інстанції; є необхідним аналіз того, чи пов'язано обмеження з надмірним формалізмом суду [9].

Саме з питанням «надмірного формалізму» чи «правового пуризму» [10] й пов'язані можливі проблеми доступу до касаційного оскарження, які не мають замінюватись формалізмом у значенні дотримання цивільної процесуальної форми. Водночас конкуренція чи конфлікт між процесуальною формою як проявом правової визначеності та справедливості й породжує основні дискусії щодо їх інтерпретації і співвідношення та складності правової аргументації. Слід підтримати у досліджуваному контексті сформульовані Н. Сакарою положення, що процесуальний формалізм є необхідним для належного відправлення правосуддя, оскільки дискреційні повноваження суду чітко сформульовані щодо підстав та обсягу, що попереджає свавілля, забезпечує передбачуваність застосування

закону дотримання вимог справедливого розгляду справи. У свою чергу процесуальному формалізму протистоїть надмірний формалізм та правовий пуризм як негативні явища, наслідками яких є порушення права на справедливий розгляд справи судом [11, с. 86].

Зважаючи на викладене, головне питання, що пов'язане й з правотворчістю, й конституційним контролем, й цивільною процесуальною формою, полягає у відкритості та визначеності для суспільства та учасників справи мотивів та послідовності аргументації ухвалюваних нормативних чи правозастосовних рішень. «Якість закону» (у значенні, яке інтерпретується ЄСПЛ [12] як одна з необхідних ознак верховенства права, що підпорядкована правовій визначеності та недопустимості свавілля, має підтримуватись на правозастосовному рівні через тлумачення судами засадничих ідей, покладених в основу судочинства. Це керівне положення закріплено у ст. 2, 10 та 263 ЦПК України.

Доцільно у відношенні тлумачення суспільних інтересів зважати й на практику ЄСПЛ, яким суспільні (публічні) інтереси здебільшого використовуються в аргументації в межах визначення необхідності втручання держави у права особи, пропорційності такого втручання у значенні балансу між суспільними (публічними) та приватними інтересами [13, с. 207].

Висновки. Роль суспільних інтересів у цивільному судочинстві, які термінологічно позначаються і як публічні інтереси, полягає не лише у тому, що благо, цінність, яке є об'єктом відповідних інтересів, становлять підґрунтя для легітимної мети та необхідності правообмеження у демократичному суспільстві. У значенні, яке надається законодавцем та судами, суспільні інтереси є й інтересами державно організованого соціуму вцілому, й типовими, узагальненими приватними інтересами високого значення. Доведення перед судом загального чи індивідуального значення вирішення справи в контексті доступу до касаційного оскарження в силу диспозитивних засад цивільного судочинства покладатись на учасників справи. Водночас забезпечення права на справедливий суд покладає на суди обов'язок інтерпретації оціночних критеріїв допуску до оскарження з урахуванням правової визначеності, передбачуваності застосування законодавчих положень через належне мотивування ухвалених рішень, яке може бути забезпечене шляхом послідовного застосування тесту на пропорційність, який є одним із засобів процедурної справедливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карплюк О. І. Механізм забезпечення справедливості судового розгляду цивільних справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2016. 16 с.
2. Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах: Закон України від 19 червня 2024 року № 3831-IX. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/JI10708G> (дата звернення – 17.07.2024).
3. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Дорошко Ольги Євгенівни, Євстифеева Микити Ігоровича, Кушаби Івана Петровича, Якіменка Володимира Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 5 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах) від 22 листопада 2023 року № 10-п(II)/2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-23#Text> (дата звернення – 15.07.2024).
4. Білоус К.В. Малозначні справи у цивільному судочинстві: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. Харків, 2023. 235 с.
5. Окрема думка судді Верховного Суду у Касаційному цивільному суді Пророка В. В., 01 лютого 2024 року, справа № 214/7709/21 (провадження № 61-18525к23). URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117373947> (дата звернення – 10.07.2024).
6. Постанова Верховного суду від 07 лютого 2024 року, справа № 750/3249/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116840209> (дата звернення – 12.07.2024).
7. Постанова Верховного суду від 22 квітня 2024 року, справа № 279/1834/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118868218> (дата звернення – 10.07.2024).
8. Постанова Верховного суду від 11 жовтня 2023 року, справа № 755/13294/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114513246> (дата звернення – 10.07.2024).
9. Zubac v. Croatia : Judgment, 5 April 2018, Application no. 40160/12. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-181821> (дата звернення – 16.07.2024).
10. Рішення від 21.03.2024, Київський окружний адміністративний суд, справа № 117855066. URL : <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/117855066/> (дата звернення – 12.07.2024).
11. Сакара Н.Ю. Феномен формалізму в цивільному судочинстві. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 143. С. 77–89.
12. Берназюк Я. Категорія «якість закону» як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону. *Судово-юридична газета*. 21 жовтня 2020. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1011199> (дата звернення – 17.07.2024).
13. Берназюк Я. Принцип пропорційності у практиці європейського суду з прав людини. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2021. № 6 (18). с. 197–214. URL : [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-6\(18\)-197-214](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-6(18)-197-214) (дата звернення – 17.07.2024).